

POSKUS PRIKAZA MATERIALNIH DOKAZOV IZ ČASA PRESELJEVANJA
NARODOV (5. IN 6. STOL.) V SR SLOVENIJI

MARIJAN SLABE

Nemalokrat zasledimo v poznoantičnih kulturnih slojih, zlasti na najdiščih v nižinskih predelih ob velikih komunikacijskih žilah nenaden konec ali pa močan presledek materialnih življenjskih ostankov. Ta pojav pripisujemo nemirnemu času preseljevanja narodov, ki se prične v naših krajih močneje kazati že konec 4. stoletja, zlasti pa še v 5. stoletju in traja vse do konca 6. stoletja oz. začetkov 7. stol.

Tradicionalni način že vtečenega življenja, ki ga je dajala antika tu živečemu, več ali manj romaniziranemu prebivalstvu, se prične v tem času močno in hitro spreminjati. To se opaža predvsem v spremembi strukture prebivalstva in v izbiri lokacije za nova bivališča.¹ Zidane zapore na kraških tleh, obnovljene nekje v zač. 5. stol., niso opravljale dolgo svoje naloge. Pod pritiskom stalnih vdorov počasi izgubljajo svoj pomen in odpirajo se vrata v Italijo.² Stalna negotovost, ki jo povzročajo nenadni vdori in prehodi tujih ljudstev, predvsem z vzhoda, je vzrok, da prebivalstvo, zlasti socialno višje stoječi sloj, prične zapuščati dotedanja, ne dovolj utrjena in stalnim nevarnostim izpostavljena naselja, in beži v bližino dobro zavarovanih antičnih mest ob morju, oziroma še dalje v Italijo.

Ostalo prebivalstvo, po vsej verjetnosti sestavljeno v glavnem iz nižjih slojev — tega predstavljajo predvsem bolj ali manj romanizirani staroselci — pa se zaradi varnosti umika v težje dostopne in zavarovane kraje, od katerih so bili nekateri poseljeni že od prazgodovinskih časov dalje.³

Ta nova naselja — nekatera med njimi so imela tudi važen strateški položaj — po vsej verjetnosti niso predstavljala v svojem začetnem stadiju nekega pravnega značaja, marveč jih lahko smatramo samo za pribeljšišča.⁴ Kasneje pa verjetno izgube le individualni obrambni pomen in se vključijo v širši obrambni sistem, ki je predstavljal neki zunanji varovalni obroč pred vrati v Italijo.⁵

V ta sistem obrambnih zapor spada prav gotovo utrjeno naselje iz druge polovice 3. stol. nad Velikimi Malencami,⁶ ki je bilo ponovno pozidano, oziroma zavarovano v začetku 5. stol. Osnovna naloga te trdnjave je bila predvsem v varovanju prehoda; tod mimo je namreč vodila glavna antična cesta Siscia — Emona. Postojanka je bila deloma raziskana pred dobrimi 40 leti. Takrat so našli tudi vrč z značilnim ornamentom langobardskega kulturnega horizonta, kar dokazuje obstoj življenja na tem kastelu tudi še v drugi polovici 6. stol. O pomembnosti te obrambne

postojanke pa govore tudi pisani viri, iz katerih zvmemo o posebni skrbi bizantinskega cesarja Justinijana za varovanje te trdnjave.⁷

Kolikšen delež je imela ob tem nekoliko zahodnejše ležeča poznoantična naselbina na Starem gradu nad Podbočjem,⁸ zaradi premajhnega poznavanja te naselbine, ni mogoče sklepati. Podobno lahko rečemo tudi za kasnorimsko zidano utrdbo iz Zidanega Gabra pod Gorjanci (arheološke najdbe datirajo predvsem v VI. stoletje),⁹ ter poznoantično zatočišče na Trbincu pri Mirni,¹⁰ kjer so bili odkriti ostanki zidov¹¹ in novec Anastazija I (491—518).¹² Po Deschmannu naj bi najdeno železno orožje pripadalo celo merovinškemu času.¹³

Zelo malo pa je znanega tudi o postojanki na Tinju pri Žusmu, imenovanem tudi Stari grad oziroma Ančkinovo gradišče, kjer so bili baje odkopani obrambni nasipi, ki so varovali to poznoantično zatočišče.¹⁴ Isto pa velja tudi za naselje na Križni gori na Notranjskem, ki bi bila doslej edina znana postojanka na tem predelu.¹⁵

V zadnjem času je obrnjena pozornost zlasti v dve poznoantični, oziroma zgodnjesevnojeveški utrjeni naselbini in to na Vranje¹⁶ pri Sevnici in Rifnik pri Šentjurju.¹⁷

Antični refugij na Vranju iz poznega 4. oziroma 5. stoletja je bil obzidan v obliki trikotnika, s stolpi na dveh koncih. V obrambni zid — to je znano tudi na drugih poznoantičnih kastelih — so bile vzdane antične spolije. Tu so ljudje prebivali verjetno še tja do prvih vdorov Slovanov, kar bi dokazovale ne samo nekatere najdbe (Justinijanov novec), temveč tudi odmaknjenost postojanke od glavnih poti, kar je omogočalo verjetno mirnejši način življenja.

Severno od Vranja leži Rifnik, čigar greben je bil utrjen že v 2. stol. ter kasneje v pozni antiki. Bil je prav tako obljuden morda tja do konca 6. stol. Zadnje faze naselitve dokazuje 109 odkopanih grobov iz konca 5. ter deloma še iz druge polovice 6. stoletja. V grobovih je poleg predmetov poznoantične in staroselske tradicije (železni noži, razne jagode, koščeni glavniki, uhani s kocko in košarico, novci itd.) najti tudi gradivo vzhodnogotskega (ločna fibula) in langobardskega (s fibula) kulturnega horizonta.

V notranjosti Slovenije moramo omeniti najprej Polhograjsko goro nad Polhovim Gradcem,¹⁸ ki naj bi bila ne samo v času preseljevanja, temveč že prej, važna utrdbeno in obrambna točka, ki se je vključevala v

vrhniški klavzurni kompleks.¹⁹ V naselbinskem območju, ki je bilo obzidano — ostanki zidov se lahko sledijo še danes — je bil odkopan depo z različnimi kovinskimi predmeti (npr. tehtnica z utežmi, razne kovinske posode, fibula). Predmeti bi po svoji tipološki strani izražali tako romansko, kot deloma tudi langobardsko in merovinško provenienco. Depo naj bi bil zakopan nekje pred koncem prve polovice 6. stoletja, medtem ko bi posamezni predmeti pripadli še poznemu 5. stol.²⁰

Izrazit obrambni, oziroma varovalni značaj je imela verjetno tudi pred leti raziskana utrdvena postojanka Gradišče nad Pivko pri Kranju²¹ z obrambnimi jarki in nasipom ter štirioglatim stolpom v sredini, v katerem so bili prav tako kot gradbeni material uporabljeni kosi obdelanih antičnih kamnov. Gradišče je varovalo v pozni antiki pa tudi kasneje, vse dokler ga niso podrli Slovani, pot Mengeš—Kranj—Virunum.

Podobno nalogo pa sta imeli tudi poznoantična utrdba Sv. Pavel nad Ajdovščino²² ter Sv. Pavel nad Vrtovinom,²³ kjer je bil poznoantični obrambni kompleks zgrajen na starejših antičnih slojih in kjer bi, po najdbah sodeč, življenje ne zamrlo skoraj tja do 9. stoletja.

Višek opustošenja doživijo naša tla v času prehoda Atilovih hord v Italijo in na zahod. Takrat naj bi propadla tudi vsa tri glavna upravna središča Poetovio, Celeia in Emona, prav gotovo pa ta naval ni prizanesel tudi drugim več ali manj utrjenim naseljem, ki so mu bila napoti.²⁴ Arheološke najdbe v omenjenih treh mestih so iz teh obdobij razmeroma skromne. Na emonskih tleh npr. do pred kratkim iz petega stoletja nismo poznali najdb. Na podlagi zgodovinskega vira moremo le sklepati, da sta škofiji v Emoni in Celei prenehali obstojati proti koncu 6. stoletja.²⁵ Šele zadnja povojna zaščitna raziskovanja so odkrila poleg nekaterih drobnih ostankov tudi stavbne elemente krščanskega škofijskega sedeža s pripadajočim sakralnim kompleksom, ki odpirajo nove poglede v obdobje pred Atilovim porušenjem mesta.^{25a}

V Celju naj bi po Atilovem uničenju mesta postavili starokrščansko baziliko, katere ostanke naj bi našli konec 19. stoletja.²⁶

Nekoliko več dokaznega gradiva poznamo za ta čas na ptujskih tleh. V pozni antiki počasi zamre urbana celota na desnem bregu Drave in vedno bolj pridobiva na pomenu utrjena naselbina na njenem levem bregu (odkopani poznoantični stavbni ostanki)²⁷ in grajskem območju, kjer naj bi odkopali sledove starokrščanske bazilike, zgrajene na prehodu v 5. stoletje, ki so jo porušili Huni.²⁸ V 4. oz. 5. stol. pa naj bi bili pokopani mrt-

veci v antične stavbne ostanke na Zg. bregu, ob katerih naj bi bili tudi pridevki gotskega porekla (predvsem pasni okovi).²⁹ Vendar se teza o gotski pripadnosti grobov danes vse bolj zavrača, zlasti še po analizi grobnih pridatkov z istočasnega, poznoantičnega grobišča v Brezju pri Zrečah.³⁰

V času vzhodnogotske okupacije ali morda še prej pa naj bi stala na Ptujskem gradu trdnjavica, ki bi se vključevala v poznoantični utrdbeni sistem. Tu so bili odkopani tudi temelji večinoma lesenih gotskih hiš.³¹ Poudariti je treba, da celotno ptujsko področje ne premore drobnih, tako vzhodnogotskih kot kasnejših langobardskih najdb, kakršne poznamo običajno na drugih najdiščih tega časa.

Četrto stoletje pa Atilovem vdoru razna pretežno germanska ljudstva dokončno uničijo zahodno rimsko cesarstvo. Takrat se verjetno povrne državna meja s Trojan na Hrušico.³² Šele v zadnjem desetletju 5. stol. se razmere nekoliko umirijo in šele boj za obstoj gotske države in kasneje preseljevanje langobardskih plemen v severno Italijo ponovno razburkajo našo sedanjo domovino, ki kmalu zatem, še pred koncem 6. stol., začuti tudi prve navale slovanske in obrske sile. Relativna mirnost v času vzhodno-gotske nadvlade in nekakšna renesansa tradicionalnih antičnih oblik³³ je sicer omogočila naravnejši način življenja, vendar so določeni upravni ukrepi kot tudi nova verska hotenja bila verjetno na eni strani vzrok za še nadaljnje razseljevanje ljudi in na drugi za prve možne infiltracije germanskega življa v že ustaljeno, bolj ali manj romanizirano strukturo prebivalstva. Vendar pa prav iz teh razlogov kot tudi zaradi kratkotrajne in nezadostne gotske prisotnosti do globlje asimilacije ni nikoli prišlo,³⁴ kar velja tudi za kasnejša langobardska plemena. V tem času se prenese verjetno utrjena obrambna črta na italsko ozemlje in sicer na območje vzhodnega roba furlanske nižine.³⁵

Koliko se je občutil padec gotske države pri nas, danes še ni mogoče ugotoviti. Vsekakor pa se nadaljnja sprememba tako v strukturi prebivalstva kakor tudi v upravnem smislu — saj poskus uveljavljanja germanskega upravnega kodeksa lahko pričakujemo tod šele s prisotnostjo Langobardov — izraža morda šele po padcu gotske države, nekje v sredini 6. stol. in traja do odhoda Langobardov leta 568. Posamezne najdbe, zlasti iz kranjske nekropole in morda tudi iz Podmelca nakazujejo, da so Langobardi kljub bizantinski pogodbi, ki jih je vezala za odhod v Italijo, bodisi zaradi strateških kot tudi gospodarskih razmer, obdržali posamezna ključna mesta zunaj italske obrambne linije do prvih slovanskih stikov,³⁶ ki dokončno po nekaj stoletjih prekrijejo oz. zabrišejo sledo-

ve tako antične oz. staroselske, kot tudi eventualne germanske tradicije na naših tleh.

Na Gorenjskem sodi v to stoletno prehodno obdobje poleg že imenovanega Gradišča nad Pivko pri Kranju³⁷ tudi doslej največje odkrito zgodnjerednjeveško grobišče pri nas z več kot 750, na začetku tega stoletja odkopanih grobov, na Lajhu v Kranju.³⁸ Prevladujejo ženski grobovi. Pridevki so različni, zlasti pa so pomembni novci, razni tipi fibul (ločne, okrogle, ptičje ter S zaponke), uhani s kockami in poliedri, zapestnice in prstani, raznovrstne pasne sponse, okovi, nekateri od njih so izdelani iz poldragih in dragih kovin ter pogosto okrašeni s poldragim kamenjem. Znano je precejšnje število koščenih glavnikov, ki so pogost pridevek v grobovih tega časa, veliko število raznih steklenih in jantarjevih jagod, vrsta raznega orodja za obdelavo raznovrstnega materiala, keramično gradivo itd. V sedmih grobovih so bili verjetno pokopani vojščaki z orožjem (nekaj primerov langobardske spate). Prvi znaki germanskih ostalin na grobišču segajo v konec 5. stol. in jih sledimo tja do začetkov 7. stol. Večina grobov naj bi pripadala domačemu, dokaj romaniziranemu prebivalstvu, deloma pa tudi Vzhodnim Gotom in več Langobardom in morda celo Alemanom.

Leta 1949 in 1951 so bili raziskani 103 grobovi na Bledu,³⁹ ki pripadajo času od druge polovice 6. stol., predvsem pa 7. stol. Grobni pridevki, kot razni uhani z masivno ali votlo kocko, uhani s košarico, nekaj železnih zapestnic, posamezne fibule, prstani, glavniki, razne ovratnice iz steklenih jagod, bronasti igli in podobno, izražajo predvsem močno zastarelo tradicijo, ki se je ohranila na določenih mestih, čeprav so ti kraji že močno poseljeni s slovenskim življem. Med pridevki je tudi nekaj predmetov (več fibul), ki pripadajo germanskemu kulturnemu krogu.

Poznoantičnemu obdobju pa verjetno lahko pripišemo tudi grob iz Most pri Žirovnici,⁴⁰ ki je bil pokrit z obdelanimi kamni. Od šestih skeletov, ki so ležali v njem, so bili ohranjeni le še štirje. Za to domnevo bi govoril predvsem način pokopa, oziroma položaj skeletov v grobu.

Ob stari poti, ki naj bi vodila prek Selške doline v Tolmin, leži v Baški grapi znano grobišče Podmelec,⁴¹ kjer so bili prvi skeleti odkopani, vendar uničeni že pred prvo svetovno vojno. Po drugi vojni pa je bilo odkritih še osem grobov. Grobne najdbe, oziroma pridevki (železna in bronasta pasna spona, železen nož ter kosi keramike), lega skeletov in skupinska razporeditev grobov omogočajo datiranje grobišča z naselbino, obdano z nasipom severozahodno od tod, v drugo polovico 6. do prvih desetletij 7. stol. oz. v langobardsko zapuščino.

V kontinentalnem delu Primorske bi lahko prišeli temu oz. nekoliko kasnejšemu obdobju poleg že omenjenega Sv. Pavla nad Vrtovinom,⁴² kjer kontinuiteta življenja traja tja do 9. stoletja, grob (verjetno jih je bilo več) iz Morleka pri Gojačah,⁴³ v katerem sta bila tudi dva uhana alemanskega tipa, vendar pa naj bi bila zaradi določenih okoliščin verjetno istodobna najdbi uhanov iz Šmarjete, Laške vasi itd., to je iz 7. stol.

Nekaj let nazaj je bilo dokazano tudi v Ajdovščini⁴⁴ naselje iz druge polovice 6. stoletja. Takrat so namreč na kasno antičnih ruševinskih ostankih naleteli na sledove lepa, kose suhega zidu, ki se razlikuje od antičnega ter na dve, na površini mrežasto brušeni jagodi.

Iz obmorskega dela poznamo doslej le eno najdbo in sicer nekaj skeletnih grobov iz Stare vasi pri Dvorih⁴⁵ nad Izolo s skromnimi pridatki, ki naj bi po analogijah v bližnji Istri izvirali iz konca 5. stol. oziroma zgodnjega srednjega veka.⁴⁶

Na Dolenjskem se zvrsti vrsta najdišč pod Gorjanci⁴⁷ od Velikih Malenc, Vratoloma, Pendirjevke, Zidanega gabra z grobovi v trdnjavi in okoli nje, Hrastja pri Orehovici in Orehka pri Stopičah, od koder izhajajo razne pasne sponse, sulične osti, koščen glavnik, razni železni okovi, železni noži, keramika itd., ki jih je moč okvirno postaviti v drugo polovico 6. stoletja. Lega tega najdišča jasno izraža razmere časa, ko je bilo najvarnejše življenje v skritem zavetju, proč od glavnih poti.

Nekdaj pomembno in bogato mesto Neviodunum je bilo tedaj prazno in opustošeno. Da pa je še tlela iskra življenja v tej praznoti, kažeta najdeni grob⁴⁸ in okov cikadne oblike, sled gotske zapuščine 5. stol.,⁴⁹ ter prstan s kačjimi glavami, ki ga je našel kmet ob nekdanjem pristanišču in naj bi bil istega, oziroma morda celo rugijskega izvora.⁵⁰

Nad levim bregom Krke se dviga Vinji vrh pri Beli cerkvi,⁵¹ kjer so ob cerkvi sv. Jožefa izkopali 6 skeletov s pridevki (pozlačena srebrna ptičja zaponka, z vdelanimi almanidni, pozlačena bronasta aplika z vtisnjenim živalskim motivom, dva koščena glavnika, razne jagode, dve mali bronasti pravokotni pasni sponi, deli raznih srebrnih okovov itd.), ki so shranjeni v muzeju na Dunaju, medtem ko ima Narodni muzej v Ljubljani v svoji lasti le uhan s kocko. Izraziti tipološki elementi nekaterih predmetov narekujejo upravičeno domnevo o prisotnosti langobardskega grobišča. Iz zgodnjega srednjega veka pa naj bi bil tudi grob brez pridatkov, ki so ga našli v bližini Bele cerkve, ob gradnji avtoceste.⁵²

Izrazito poznoantično tradicijo, ki jo kasneje prisvojijo tudi germanska plemena,

predstavlja uhan s kocko, ki se pojavlja v obdobju od 5. do 7. stoletja.⁵³ Pri nas so znani med drugim trije bronasti uhani z masivno kocko in en časovno mlajši bronast uhan s košarico (fragment) iz Šmarjete,⁵⁴ nadalje uhan z masivno kocko iz Kaplje vasi pri Tržišču⁵⁵ ter iz doslej le okvirno in zelo pomembno raziskanega grobišča v Rojah pri Moravčah⁵⁶ in srebrni uhan z masivno kocko iz Emone.⁵⁷ Na štajerski strani so našli podobne primere uhanov poleg že omenjenih na rifniški nekropoli⁵⁸ tudi na Vranju⁵⁹ in Laški vasi.⁶⁰ Na nekropoli na Ptujskem gradu sta bila v grobu št. 5, čigar inventar naj bi bil germanskega značaja, vdeta v ovratnico dva bronasta uhana s kocko.⁶¹ Opredelitev zlatega uhana s kocko prav tako iz Ptuja⁶² pa bi bila slej ko prej tvegana.

Končno nam preostane še področje Emone, oziroma njena okolica in zaledje. Emonska tla v preteklosti kljub mnogim raziskavam niso dala nekih oprijemljivih materialnih dokazov. Posamezne najdbe, ki so jih vključevali v to epoho, bi bile potrebne ponovne kritične presoje.⁶³ Morda smemo z gotovostjo upoštevati le ne dolgo tega odkopan temelj zidane rotunde in morda njemu pripadajoče fragmente kapitelov dveh pilastrov. Ta, verjetno sakralni objekt, naj bi bil zgrajen v začetku 6. stol., ob koncu istega stoletja pa tudi že porušen.⁶⁴

Prav gotovo pa odkriva nov pogled v življenjski prostor takratnega časa pred nekaj leti odkopana nekropola v Dravljah⁶⁵ z 49 raziskanimi in ca. 10 uničenimi grobovi. Elementi pridevkov v grobovih (ločne fibule, pasne sponne različnih izdelav, uhani s kockami oz. poljedrom, noži, enorezen železni meč, koščeni glavniki itd.), odsevajo poleg poznoantične predvsem tudi vzhodnogotsko in deloma tudi alemansko kulturno komponento. Najstarejši grobovi so bili vkopani na prelomu v 6. stol.; grobišče pa je bilo opuščeno še v prvi polovici istega stoletja.

V emonsko zaledje pa lahko postavimo že omenjeno najdišče s Polhograjske gore nad Polhovim Gradcem,⁶⁶ morda vrh hriba Sv. Lovrenca pri Dragomeru⁶⁷ ter najdbo dveh pozlačenih srebrnih S fibul iz skeletnih grobov na Sveti gori v Zasavju, ki sta brez dvoma langobardskega porekla.⁶⁸

Poskus prikaza poselitve in življenjskih razmer na sedanjem slovenskem ozemlju v dvestoletnem obdobju preseljevanja narodov do naselitve Slovanov bodisi zaradi pomanjkanja materialnih dokazov, bodisi zaradi nezadostno publiciranega gradiva itd. je vse prej kot lahka naloga.⁶⁹

Zato smo pogosto primorani, da se poslužujemo več ali manj ustaljenih tez, ne glede na to, ali se te opirajo tudi na arheološke ma-

terialne dokaze ali ne. Iz tega torej sledi tudi upravičenost zgodnjerednjeveške arheologije, ki poskuša čimprej nadoknaditi zamujeno in s sistematičnejšim raziskovanjem deloma izpolniti vrzel, ki je doslej obstajala.

OPOMBE

1. B. Grafenauer, Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev, Ljubljana 1952, 403 in drugod. Za obdobje preseljevanja narodov glej tudi: F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev I, 1902; B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I, 1964, 203—223 ter M. Kos, Istorija Slovenaca, Beograd 1960, 17—28 z literaturo na str. 385. — 2. B. Grafenauer, Ustoličevanje... 392 ss. M. Kos, l. c., 19. O klavzurah na Krasu tudi P. Petru, Osječki zbornik 12, 1969, 5 ss; J. Šašel, Kronika 4, 1956/2, 86 ss. — 3. B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I, 1964, 208 ss. S. Škaler, Nevioudunum v zgodnjem srednjem veku do naselitve Slovencev, Municipium Flavium Latobiorum Nevioudunum, 1961, 42, 43. — 4. B. Grafenauer, Ustoličevanje... 404, 405. — 5. O tem vprašanju bo lažje spregovoriti bolj kritično po izidu monografije o klavzurah, ki je že v tisku. — 6. B. Saria, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo (odslej GMS) 1—4, 10, 1929, 11 ss; 11, 1930, 5 ss. Ostalo literaturo glej P. Petru, ibidem pod opombo 26 in 27. O sondiranju pri cerkvi sv. Martina na Vel. Malencah glej P. Petru, Varstvo spomenikov (odslej VS) 13—14, 1968—69 (1970), 176. — 7. S. Škaler, l. c., 44. — 8. S. Rutar, Letopis Matice Slovenske (odslej LMS) 1890, 120, 121. J. Pečnik Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission (odslej MZK) 17, 1891, 123; Izvestja muzejskega društva za Kranjsko (odslej IMK) 14, 1904, 194. A. Müllner, ARGO 7, 1899, 196. — 9. J. Pečnik, MZK 23, 1897, 104; IMK 14, 1904, 194, 195. S. Petru, Arheološki vestnik (odslej AV) 18, 1967, 443 ss. — 10. Premerstein-Rutar, Römische Strassen und Befestigungen in Krain, Wien 1899, 26. B. Saria, GMS 20, 1—4, 1939, 148 in GMS 22, 1941, 38. B. Grafenauer, Ustoličevanje... 404. — 11. A. Müllner, Emona 1879, 98, 274. Freyer, Mitteilungen des Musealvereins für Krain (odslej MMVK) 6, 1851, 27. — 12. Hrovat, Novomeško okrajno glavarstvo, 1885, 74. J. Steklasa, Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem, 1913, 11. — 13. K. Deschmann, Führer durch das krainische Landesmuseum Rudolfinum in Laibach 1888, 122. — 14. M. Kos, GMS 22, 1941, 117. B. Saria, GMS 20, 1—4, 1939, 148; Blatt Rogatec, 1939, 65. W. Schmid, Časopis za zgodovino in narodopisje (odslej ČZN) 31, 1936, 111, op. 25. — 15. M. Urleb, Križna gora, VS 9, 1962—64 (1965), 146. M. Urleb, AV 19, 1968, 473 ss. — 16. A. Riedl — O. Cuntz, Jahrbuch für Altertumskunde (odslej JbA) 3, 1909, 1 ss. W. Schmid, Südsteiermark im Altertum, Graz 1925, 24. S. Rutar LMS 1890, 130. J. Pečnik, Dom in svet 5, 1892, 224. B. Saria, GMS 20, 1—4, 1939, 148. B. Grafenauer, Ustoličevanje... 404. P. Petru, Osječki zbornik 15, 16. — 17. W. Schmid, Das ostgotische Haus von Reichenegg, Joaneum 6, 1943, 275 ss. W. Schmid,

Das ostgotische Dorf auf dem Reichenegg bei Anderburg, Untersteirischer Kalender 1944, 77 ss. B. Saria, GMS 20, 1—4, 1939, 148. B. Grafenauer, Ustoličevanje... 404. V. Kolšek, Rifnik, VS 9, 1962—64 (1965), 161, 162 in 188, 189. V. Kolšek, Celjski zbornik 1965, 281—294. L. Bolta, Rifnik, VS 12, 1967 (1969), 101, 102. L. Bolta, Rifnik, VS 13—14, 1968—69 (1970), 174. L. Bolta, AV 18, 1967, 397 ss. (T. I.—VIII). L. Bolta, Arheološki pregled 10, 1968, 169, 170, (T. LVI, 2). L. Bolta, Celjski zbornik 1962, 269 ss. L. Bolta, Nécropole du bas-empire à Rifnik près Šentjur, Inventaria archaeologica 1969, F. 12, y 109 — y 118. L. Bolta, Poznoantični grobovi na Rifniku pri Šentjuru, predavanje na Zgodnjesrednjeveškem kolokviju v Kranju leta 1969. P. Petru, ibidem 16. — 18. P. Petru, AV 18, 1967, 453 ss (T. I.), z navadeno starejšo literaturo. — 19. P. Petru, Osječki zbornik 15. — 20. P. Petru, AV 18, 1967, 456 ss. — 21. A. Valič, Gradišče nad Pivko pri Kranju, VS 12, 1967 (1969), 100, 101. A. Valič, AV 19, 1968, 485 ss. (T. I.—VIII.), s starejšo literaturo. — 22. Petru, Osječki zbornik 16, 17. — 23. D. Svoljšak, Sv. Pavel nad Vrtovinom, VS 11, 1966 (1967), 129. P. Petru, Sv. Pavel nad Vrtovinom, VS 10, 1965 (1966), 206. P. Petru, Osječki zbornik, 17. D. Svoljšak, AV 19, 1968, 427 ss. (T. I.). — 24. B. Grafenauer, Ustoličevanje... 402 ss. M. Kos, Istorija Slovenaca, 1960, 19. W. Schmid, Emona, JbA 7, 1913, 64. J. Klemenc, Zgodovina Ljubljane I., 1955, 333. — 25. M. Kos, GMS 10, 1—4, 1929, 27. M. Kos, Zgodovina Slovencev, 1933, 29. J. Šašel, Vodnik po Emoni, 1955, 31. J. Ruš, GMS 20, 1—4, 1939, 152 ss. — 25.a L. Plesničar, Ljubljana, VS 13—14, 1968—69 (1970), 188, 189. — 26. J. Klemenc, AV 18, 1967, 123 ss. z navedeno literaturo. — 27. W. Schmid, ČZN 31, 1936, 111. V. Skrabar, Mittellungen des Historischen Vereines für Steiermark 8, 1910, 133 ss. — 28. J. Klemenc, ibidem, 118 ss. — 29. S. Jenny, MZK, NF. 22, 1896, 13. V. Skrabar, Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission (odslej JbZK) NF. 2, 1904, 197. W. Schmid, ibidem 112, ss. J. Kovačević, Varvarska kolonizacija južno-slovenskih oblasti, 1960, 29. I. Curk, ČZN NV. 2, 37, 1966, 46 ss z navedeno literaturo. — 30. S. Pahič, Antični in staroslovenski grobovi v Brezju nad Zrečami, Razprave SAZU 6, Raz. 1, 1959, 267, 268. I. Curk, ibidem 46—62. — 31. J. Klemenc, ibidem 111 ss. J. Klemenc, Ptujski grad v kasni antiki, Dela SAZU 4, 1950, 23 in drugod. J. Šašel, Kronika 9, 2, 1961, 152 ss. I. in J. Curk, Ptuj, 1970, 41 ss, z navedeno literaturo na str. 151, 152. — 32. B. Grafenauer, Ustoličevanje... 408. — 33. B. Grafenauer, ibidem 409. — 34. primerjaj B. Grafenauer, ibidem, 411. — 35. B. Grafenauer, ibidem 411. — 36. Z. Vinski, AV 11—12, 1960—61, 229, 230. B. Grafenauer, ibidem 421 ss. — 37. Glej op. 21. — 38. J. Žmavc, JbZK, NF. 2, 1904, 233 ss. W. Schmid, JbA 1, 1907, 35 ss. J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja 1939, 4 ss, z navedeno literaturo na str. 430 in 431. J. Kastelic, 900 let Kranja, Spominski zbornik 1960, 38 ss. J. Werner, Die Langobarden in Pannonien, A., 1962, 125 in drugod, z navedeno starejšo literaturo na str. 160. B. Grafenauer, ibidem 412 ss. J. Kovačević, ibidem 28. Z. Vinski, ibidem 229 ss. Z. Vinski, Vjesnik arheol. muzeja u Za-

grebu, ser. 3, sv. 3, 1968, 135 ss. — 39. J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu, Dela SAZU 13, 1960. Z. Vinski, AV 11—12, 1960—61, 231. J. Kovačević, ibidem 29. J. Werner, ibidem 127 ss. J. Korošec, Glasnik zemaljskog muzeja BiH, n. s. 7, 1952, 16. Z. Vana, Einführung in die Frühgeschichte der Slawen, 1970, 71, 72. — 40. A. Valič, Moste pri Žirovnici, VS 13—14, 1968—69 (1970), 189, 190. — 41. V. Šribar, Podmelec, VS 9, 1962—64 (1965), 188. V. Šribar, AV 18, 1967, 377 ss (T. I.). — 42. Glej op. 23. — 43. J. Kastelic, Zgodovinski časopis (odslej ZČ) 6—7, 1952—53, 98 ss. J. Kovačević, ibidem 28 ss. — 44. P. Petru, Ajdovščina, VS 13—14, 1968—69 (1970), 157 ter 185, 186. P. Petru, Osječki zbornik 17 ss. — 45. E. Boltin, Stara vas pri Dvorih nad Izolo, VS 13—14, 1968—69 (1970), 174, 175. — 46. B. Marušič, Istra u ranom srednjem veku, Pula 1960, 10. — 47. S. Petru, AV 18, 1967, 435 ss (T. I.—VI.). T. Knez, AV 18, 1967, 389 ss. — 48. Stefan, Das Joaneum 6, 1943, 57 ss. — 49. Z. Vinski, AV 11—12, 1960—61, 231. Z. Vinski, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 4, 1957, 140, 154 ss (Abb. 14). J. Kovačević, ibidem 29. — 50. S. Škalcr, ibidem 43. — 51. J. Werner, ibidem, 124 ss in 159 s starejšo literaturo. — 52. V. Šribar, AV 9—10, 3—4, 1958—59, 255 ss. — 53. Z. Vinski, AV 11—12, 1960—61, 231. Z. Vinski, VI. Kongres arheologa Jugoslavije I, Ljubljana 1963/1964, 105 ss. J. Kastelic, Dela SAZU 13, 1960, 14 ss. — 54. J. Kastelic, ibidem 15, 16. T. Knez, ibidem 389. S. Gabrovec, Najstarejša zgodovina Dolenjske, 1956, 32. — 55. T. Knez, ibidem 390. Od tod je znano tudi železno streme in keramika, ki ju Ložar predstavi kot srednjeveški ostalini (GMS 20, 1—4, 1939, 187 s). — 56. Z. Vinski, AV 11—12, 1960—61, 231. T. Knez, ibidem 390. S. Gabrovec, ibidem 32 in 34. Tu je navedena tudi starejša literatura za omenjeno najdišče — Roje nad Moravčami. — 57. L. Plesničar, Emona nell'età tardo antica e resti Paleocristiani, predavanje na simpoziju v Poreču 1971. — 58. Glej op. 17. — 59. Rezultati najnovejših raziskav še niso objavljeni. — 60. J. Korošec, Staroslovenska grobišča v severovzh. Sloveniji, 1947, 47 z op. 115 in 116. W. Schmid, Südsteiermark im Altertum, 1925, 24. J. Kastelic, ZČ 6—7, 1952—53, 103. Z. Vinski, ibidem 231. — 61. P. Korošec, ZČ 1970, 24, 1—2, 77 ss. P. Korošec, AV 19, 1968, 287 ss (T. I. I, II). — 62. J. Kastelic, Dela SAZU 13, 1960, 16. — 63. Literaturo za te časovno dvomljive najdbe navaja J. Šašel, Paulys Realencyklopedie der classischen Altertumswissenschaft, Emona 560. Deloma dopol. v članku M. Slabe, Grobišče iz dobe preseljevanja narodov v Dravljah, AV v tisku. — 64. L. Plesničar, ibidem. L. Plesničar, Ljubljana, VS 13—14, 1968—69 (1970), 162. — 65. M. Slabe, Ljubljana, VS 13—14, 1968—69 (1970), 172, 173, 194, 195. M. Slabe, Predavanje na zgodnjesrednjeveškem kolokviju v Kranju leta 1969, v tisku. — 66. Glej op. 18, 19, 20. — 67. Primerjaj P. Petru, AV 18, 1967, 453 do 455. — 68. J. Pečnik, IMK 14, 1904, 132. K. Deschmann, Führer durch das Krain. Landes-Museum Rudolfinum in Laibach 1888, 116. W. Schmid, Ljubljanski zvon 28, 1908, 105. J. Werner, ibidem 125, 159, 160. S. Gabrovec, ibidem 32, vodi pod Vače. — 69. Poudarjam, da v pregledu nisem upošte-

val vrsto poznoantičnih najdišč zaradi nezadostnega poznavanja gradiva, ki ni dostopno oziroma ga ni ohranjenega, bodisi da so sami podatki o najdišču toliko pomanjkljivi, da jih ni mogoče uporabiti.

Vsekakor bo treba v bodoče upoštevati verjetno najdišča, kot so npr. Golo pri Igu, Sv. Marjeta v Žlebeh pri Medvodah itd., kakor tudi področja nasploh okoli cerkvic sv. Lovrenca in sv.

Marjete, kjer vse bolj pogosto naletimo na najdbe, ki bi se vključevale v to obdobje. Prav tako pa obstaja še verjetno nekaj slučajnih najdb kot npr. novc Zenona (474—491) iz Hrastja pri Ljubljani (J. Šašel, Numizmatični vestnik 3/3, 1960, 91), dvokrilna železna puščica iz Zapodij pri Kresnicah (V. Stare, Zapodje pri Kresnicah, VS 11, 1966, 1967, 132) in druge, ki pa danes še ne dovoljujejo nekih določnejših zaključkov.

